

'Ouddorps' zandwallenlandschap ontdekt in Portugal en Frankrijk

Amateurhistoricus Hans Klepper verrast: 'Ik dacht dat onze zandwallen uniek in de wereld waren.'

Subsidie bij Provincie en EU aangevraagd voor onderzoek

OUDDORP – Langs de kust van Portugal en Frankrijk komt op drie locaties het zandwallenlandschap voor dat zo typerend is voor Ouddorp. Nooit eerder is het bestaan van deze gebieden, compleet met uitgemijnde haaygemeten, greppels en hoagten, in Nederland onthuld. Twee ervan liggen ten noorden en ten zuiden van de Portugese stad Oporto, het derde rondom het Franse stadje Lessay, tussen Normandië en Bretagne, aan de Atlantische kust. De aanwezigheid van deze zandwallenlandschappen wordt vandaag geopenbaard in een exclusief interview dat het *Eilanden-Nieuws* had met Hans Klepper, amateur-historicus en loco-dijkgraaf van het waterschap Hollandse Delta. Hij doet al jaren onderzoek naar de Portugese en Franse locaties. "Ik heb lange tijd gedacht dat de zandwallen van Ouddorp uniek waren, dat er van dat gebied geen tweede was in de wereld", zegt Klepper, geboren en getogen in Ouddorp. "Maar dat blijkt niet te kloppen."

Door Gert van Engelen

Hans Klepper brengt zijn bevindingen "voor het eerst naar buiten", in reactie op een ander verhaal, dat het *Eilanden-Nieuws* eind januari publiceerde. 'Schurvelingen van Ouddorp zijn nep', was de nogal provocerende kop die boven dat artikel stond. Jaap Dirkmaat, schrijver van het boek *Nederland weer mooi*, vertelde daarin dat hij tijdens zijn zoektocht naar (restanten van) oorspronkelijke landschappen in Nederland had ontdekt dat de Ouddorpse schurvelingen, die zo uitbundig bezongen worden in tal van publicaties, in feite niet meer bestaan. Ze liggen bedolven onder zandwallen die later zijn opgeworpen; ze mogen eigenlijk geen schurvelingen meer worden genoemd, ze zijn nep, betoogde hij. En Ouddorp, lag impliciet besloten in zijn conclusie, mag zich er dus niet meer op beroepen een dorp van schurvelingen te zijn. Die trots zou misplaatst zijn. Dirkmaats strenge opmerkingen, maar ook zijn uitleg van het Ouddorpse landschap, veroorzaakten enige ophef. Zo liet Krijn Tanis, die het zandwallengebied als "zijn broekzak kent" en er soms excursies geeft, in een reactie op het artikel boos weten dat de "allochtone Dirkmaat veel halve waarheden en zelfs onwaarheden" vertelt. De ontstaansgeschiedenis van de schurvelingen blijft volgens Tanis "een moeilijke materie om als buitenstaander over te vertellen" en "helaas komt er nooit een einde" aan de halve waar-

heden, die volgens Tanis hun oorzaak vinden in de vele publicaties met fouten. "En zo blijft het cirkeltje rond."

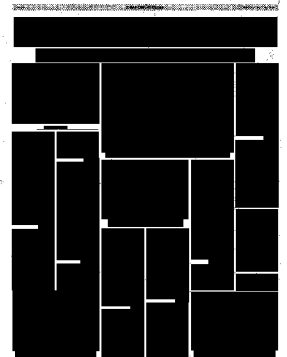
Maar, besloot hij goedmoedig, hij is altijd bereid Dirkmaat rond te leiden.

Aannames

Hans Klepper (1947) – een oud-wet-houder van de gemeente Goedereede – die thans een zelfstandig managementadviesbureau drijft, is al even verontwaardigd. De krasse kop boven het omstreden verhaal dekt de waarheid niet, is Kleppers eerste bezwaar. "Er is geen sprake van nep. Ouddorp heeft nog steeds authentieke schurvelingen, die zó zijn aan te wijzen."

Verder vindt hij dat Dirkmaat "geen goede uitleg" heeft gegeven over het ontstaan van het karakteristieke Ouddorpse landschap. "Hij maakt aannames en inschattingen over het zandwallen- en schurvelingengebied, die niet op feiten berusten", oordeelt Klepper hard, en hij kan het weten.

Klepper heeft immers in 1979, na grondig onderzoek, het resultaat verwoord in het hoofdstuk 'De haaygemeten op Goeree en het uitmijnen daarvan', dat onderdeel was van het boek *Van Westvoorne tot St. Adolfsland**. Hij deed dat als amateur-archeoloog en bij zijn weten was zijn artikel het allereerste dat "zo

uitvoerig" ontstaan en ontwikkeling van de schurvelingen behandelt. Die kennis, vindt hij, geeft hem enig recht om Jaap Dirkmaat terecht te wijzen.

In dit interview gaat Hans Klepper wat dieper in op wat de hamvraag is: Hoe echt zijn de Ouddorpse schurvelingen eigenlijk nog? Het is bij deze gelegenheid dat Klepper onthult dat in Portugal en Frankrijk vergelijkbare zandwallenlandschap zijn aan te treffen.

Fenomeen

Eerlijk is eerlijk, Jaap Dirkmaat heeft het niet volledig bij het verkeerde eind, geeft Klepper ruimhartig toe. "Zijn bewering dat de meeste schurvelingen ónder de huidige zandwallen liggen, klopt wel. En ik weet natuurlijk ook wel dat de zandwallen die er nu nog zijn, ten onrechte schurvelingen worden genoemd. Máár, 'en dat is mijn' kritiek op hem, de nog bestaande schurvelingen en zandwallen zijn geen nep." Waarna hij kort afdaalt in de lokale geschiedenis, om zo het fenomeen schurveling en het fenomeen zandwal, plus de misverstanden daarover, te kunnen verklaren.

Een schurveling is een walletje met aan weerszijden een greppel. In het Ouddorpse dialect wordt gesproken van 'schurvelienk' en van 'grippe' of 'zóódfgraf'. Elders luidt de naamgeving weer anders. Op Oostvoorne reppen bewoners van een 'schelvering', op Schouwen van een 'diekje'. De functie is overal echter eender: schurvelingen, dikwijls begroeid met bramen, duindoorn of speldoorn, zijn een perceelscheiding, aangelegd om twee redenen – om verstuiwing tegen te gaan en om het vee te keren. Hun hoogte is hooguit een meter.

De percelen aan weerskanten van de schurvelingen liggen achter de duinen. Rondom Ouddorp worden deze gebieden aangeduid als 'haemetten' en 'haaygemeten', wat land omgeven door een verhoging betekent. De schurveling, de omheining, is een typisch onderdeel van de percelen, die op Schouwen en Walcheren 'haymanlanden' heten, en op Oostvoorne 'heveringen'. De schurvelingen zijn opgebouwd uit de zoden en plaggen die vrijkwamen bij het graven van de greppels.

Grondwater

Het schurvelingengebied van Ouddorp is ontstaan in de Middeleeuwen. "De grond rond het dorp werd verkaveld en in cultuur gebracht, om gewassen te kunnen telen. Omdat de boeren last hadden van verstuiwing, brachten zij op de rand van hun perceel schurvelingen aan, als eigendomsscheiding en om de wind met het stuifzand te weren."

Rond 1900 begonnen de eigenaren de 'haaygemeten' voor de tweede keer in

cultuur te brengen, nu door de bodem te verlagen. Het schurvelingengebied was hoger dan het omringende polderland komen te liggen; daardoor zakten het grondwaterpeil in tijden van weinig neerslag. Het schrale zand van de percelen werd in de zomer erg droog, de grond bracht steeds minder op. Er moest nodig worden ingegrepen.

Om "dichter bij het grondwater" te kunnen komen, zoals Klepper zegt, maar óók om een andere, gewichtiger reden: om handelsgewassen te kunnen kweken, zoals Oost-Indische kers, uien, sjalotten en bonen. "Voor die tijd werden hoofdzakelijk gewassen voor eigen gebruik geteeld. Maar naarmate de boeren meer inzicht kregen in hoe ze de grond moesten verbeteren, werd het telen van handelsgewassen aantrekkelijker."

In de 'haaygemeten' kon dit niet zo makkelijk: de bodem bestond uit een dik pakket zand; handelsgewassen zouden daarin te weinig vocht krijgen. Om ze toch te kunnen laten groeien, moest de grond worden verlaagd. Dat gebeurde met 'uitmijnen', wat welbeschouwd uitgraven inhoudt. Dit werk was arbeidsintensief. Het vrijkomende zand werd, steeds in de winter, in kruiwagens gekieperd en door af en aan lopende arbeiders óp de perceelscheidingen gestort, in veel gevallen óp de oorspronkelijke schurvelingen.

Hoagten

Zo kwamen er die zandwallen, meestal twee tot drie meter hoog. 'Hoogten' worden ze genoemd, oftewel 'hoagten' in het Ouddorps. Nog steeds worden volgens Klepper deze hoogten dikwijls schurvelingen genoemd en het gebied waarin ze voorkomen, het schurvelingengebied. Dit is niet helemaal juist, en de oorsprong van het misverstand: zandwallen worden door niet-ingewijden abusievelijk aangezien voor schurvelingen.

Klepper zegt dat er niet veel schurvelingen meer over zijn. "Door het uitmijnen zijn tientallen kilometers schurvelingen verdwenen ónder de zandwallen. Tegenwoordig is er nog maar een paar kilometer schurveling over, tegenover wel honderd kilometer zandwal. De overgebleven schurvelingen zijn daarbij ook nog eens moeilijk te vinden, doordat ze verscholen liggen onder braam- en boomstruiken, of doordat ze gedeeltelijk ondergestoven zijn."

Hij weet de resterende, authentieke schurvelingen vrij exact aan te wijzen. Hij noemt de Maarend, een haaygemeente die ligt tussen de Stelleweg, Klarebeekweg en Oudelandseweg; verder de Kleestee, en dan zijn er nog enkele die verspreid in het zandwallengebied liggen. "Als je ze kent, herken je ze zo. Eén kenmerk is dat ze minder dan een meter hoog zijn; een ander dat ze dat greppeltje hebben aan weerszijden, tenzij aan de ene zijde een weg ligt of een zogeheten kerkepad." Tientallen jaren hebben Ouddorpers de winters benut om hun overstoven zand-

gronden uit te mijnen. Vanaf 1930 was er een vergunning van het polderbestuur voor nodig, en dat remde het uitmijnen flink af. Na de Tweede Wereldoorlog werd het verlagen van dorre grond weer opgepakt, tot 1953, het jaar van de watersnoodramp. "Vrij plotseling", zegt Klepper, kwam toen een definitief einde aan het uitmijnen, om vrij verklaarbare redenen: er was toen zoveel zand nodig – voor dijkherstel, huizenbouw, wegenaanleg en het opknappen van de zeeeringen – dat alle percelen in één keer zijn uitgemijnd.

Primeur

Het vonnis is gevelde: Ouddorp heeft nog maar een enkele kilometer originele schurveling, de rest móet als zandwal worden betiteld. Blijft de vraag of de schurvelingen en zandwallen van Ouddorp landschappelijk bijzonder zijn? Is het terecht dat Ouddorp in allerhande boeken bejubeld wordt om deze fenomenen?

Het is in antwoord op deze splijtende vragen dat Hans Klepper zijn primeur vrijgeeft.

Eerst de schurvelingen. "Ik ken", zegt hij kalm en beheerst, "weinig andere gebieden in Nederland die echte schurvelingen hebben. Er zijn er enkele op de Kop van Schouwen en de Kop van Voorne, maar niet in die mate als in Ouddorp. En daarmee heb je het wel zo ongeveer gehad in Nederland."

Op Texel, vervolgt hij, en op Wieringen, zijn zogenoemde *tuunwallen* te vinden, gebiedjes overigens van uiterst bescheiden omvang. "Tuunwallen zijn verwant aan schurvelingen. Het zijn óók dijkjes en ze doen óók dienst als veekering. Maar er is een opvallend verschil: tuunwallen bestaan louter uit gestapelde graszoden, van de schurvelingen bestaat alleen de buitenkant uit zoden, eronder zit zand."

Dan de tegenwoordige Ouddorpse zandwallen. Daarvan dacht Klepper, die nu opgewonden klinkt, dat ze uniek waren. "Ik kende geen tweede zandwallengebied zoals in Ouddorp, qua omvang niet, en niet qua intensiteit van uitmijning." Nergens ter wereld vermoedde hij nog zo'n gebied, en als onvervalste Ouddorper deed deze wetenschap hem gloeien. Totdat een kennis hem enkele jaren geleden een foto liet zien.

De foto toonde de kenmerkende eigenschappen van het Ouddorpse landschap: een perceel met daaromheen zandwallen. "Joh, waar is dit in Ouddorp?", testte de kennis hem. Klepper, toch z'n hele leven vertrouwd met zijn dorp, kon het niet zeggen, hoewel hij alle eigenschappen van een haaygemete meteen herkende. Waarna die kennis hem overrompelde met de mededeling dat de foto in Portugal is gemaakt.

Dit was voor Klepper de eerste kennis-making met niet-Ouddorpse zandwallen. Een ontdekking die hem deed beseffen dat het landschap van zijn geboortedorp

niet zo uitzonderlijk is als hij meende, een geloof dat nog verder werd ontregeld toen een paar jaar later een ambtenaar van de Provincie Zuid-Holland hem erop attendeerde dat zich in Frankrijk óók zandwallen bevinden die lijken op die in Ouddorp.

Tot op de dag van vandaag hield Klepper deze kennis voor zich. "Ik kom er pas nu mee naar buiten."

Correspondentie

Het bestaan van buitenlandse zandwallen heeft Klepper niet treurig gemaakt. Integendeel, het intrigeerde hem. Energiek begon hij aan een onderzoek, dat nog altijd niet is afgerond.

In Portugal, detailleert hij, gaat het om twee gebieden. Eén bevindt zich ten zuiden van de kustplaats Oporto en heeft tweemaal de omvang van het Ouddorpse zandwallengebied. Het andere gebied ligt ten noorden van Oporto en is "kleiner dan Ouddorp". Jaren achtereen heeft Klepper over deze locaties gecorrespondeerd met de Nederlandse ambassade in Lissabon en met de Universiteit van Aveiro, zuidelijk van Oporto gelegen. Zo is hij erachter gekomen dat beide gebieden "gelukkig vrij uitvoerig" zijn beschreven in een boek dat in 1944 is verschenen. Het is een economisch-agrarische studie, getiteld *Aguçadoura*. Een Portugese kennis van Klepper heeft delen ervan voor hem vertaald. Daardoor weet hij dat de gebieden "om dezelfde redenen, en óók zo rond 1900, in cultuur zijn gebracht, namelijk om het grondwater eenvoudiger te kunnen bereiken, en om handelsgewassen te kunnen telen. Alleen waren het hier de vrouwen, die het uitgeminde zand in manden op hun hoofden droegen en naar de zandwallen brachten.

"Net als in Ouddorp zijn deze wallen destijds beplant met de Noordse den en net als in Ouddorp is de agrarische betekenis van de gebieden ondertussen teruggelopen, en de recreatieve functie toegevoegd: van de percelen zijn campings gemaakt." Klepper, hoewel verheugd over hun aanwezigheid, heeft de Portugese gebieden nog niet bezocht. "Ik moet er nog steeds naar toe."

Frankrijk

Dat ligt anders met de derde locatie, in West-Frankrijk. Die heeft hij persoonlijk bezocht. Het betrokken gebied ligt in de Noord-Normandische kuststrook, rondom het stadje Lessay (recht tegenover het eiland Jersey). "Daar zie je dezelfde percelen als in Ouddorp. Ze zijn nog steeds in agrarisch gebruik, er worden dezelfde gewassen gekweekt, zoals winterpeen, prei en koolsoorten. Twee keer per jaar is er een oogst."

Over de Franse locatie is beduidend minder bekend dan de twee Portugese; Klepper heeft bijvoorbeeld er (nog) geen uitputtende documentatie over

opgespoord. Daarom heeft hij een "projectplan" opgesteld, om zo subsidie los te kunnen weken voor verder onderzoek. Hij hoopt dat zowel de Provincie Zuid-Holland als de Europese Unie over fondsen beschikken die hem financieel kunnen helpen.

"Ik wil niet alleen het Franse gebied uitdiepen, vooral wil ik de mogelijke relatie tussen de vier zandwallocaties onderzoeken. Waarom zien ze er eender uit? Waarom groeien er dezelfde gewassen. Wisten de mensen in Portugal, Ouddorp en Frankrijk van elkaar?"

Waarom boeien zandwallen en schurvelingen Klepper eigenlijk zo?

Hij is Ouddorper én heeft grote interesse voor de geschiedenis, reageert hij, vooral voor de cultuurgeschiedenis. Cultuurhistorie gaat over de rijke historie van het landschap van je voorouders. Zij hebben het land ontgonnen, bewerkt en in stand gehouden. Dat is waardevol, in elk geval belangrijke genoeg om te onderzoeken en te beschrijven.

Het is dit inzicht, zegt Klepper, dat hem er destijds toebrecht als jongeman de Ouddorpse schurvelingen en zandwallen systematisch te beschrijven. En het is diezelfde drang die hem er nu toe aanzet om alles over de vergelijkbare landschappen in Portugal en Frankrijk te willen (laten) uitpluizen en vastleggen, om zo hun historie te kunnen ontsluiten.

"Cultuurhistorie", besluit hij met ernstig gezicht, "is uitermate belangrijk. Zij zegt alles over de sociale cohesie, over de hechte relatie tussen een bevolking en de leefomgeving." In Ouddorp wordt dat beseft: zandwallen en schurvelingen hebben er een beschermd status.

*) Het boek is destijds uitgegeven door de historische vereniging voor Goeree-Overflakkee 'De Motte'. Het is in 2005 herdrukt en verkrijgbaar bij de boekhandels Akershhoek in Ouddorp en Van der Boon in Sommelsdijk, of bij De Motte. ISBN 90-809844-1-8, prijs voor niet-leden 14,95 euro.